

Есенова Камчат Аугажыевнаның «6D010300 - Педагогика және психология» мамандығы бойынша философия ғылымдарының докторы PhD дәрежесін алуға ұсынылған «*Білім беру менеджерлерін дайындау жүйесі (салыстырмалы талдау)*» тақырыбына жазған диссертациясына

АНДАТПА

Зерттеу тақырыбының өзектілігі. Білім беру саласы аса күрделі жүйе, оның сан салалы қырлары бар. Соның аса маңызды салаларының бірі – білім беру жүйесін басқару.

Әлемдік зерттеулер білім сапасын көтерудің басты кепілінің бірі – ғылыми негізде ұйымдастырылып, іске асырылған басқару жүйесінің болуы екені дәлелдеп отыр. Кеңестік үкімет құлағанға дейін өте ұқсас, тіпті бірдей білім беру жүйелері болған елдер егемендік алғаннан кейін өз даму жолдарын таңдады. Модернизация теориясына сәйкес «дамымаған» постсоциалистік елдер өздерінің «дамыған» батыстық әріптестерін қуып жету мақсатын қойды. Бұл дұрыс мақсат болды. Посткеңестік мемлекеттердің бірі, қазіргі таңда Евроодаққа мүше болған, саяси реформаларды тиімді жүзеге асыра білген, соның ішінде білім беру саласын дамытуда да жақсы нәтижелерге қол жеткізген ел – Литва.

Зерттеудің мақсаты: Қазақстан мен Литваның маман дайындау жүйесін салыстырмалы талдау негізінде, еліміздегі білім беру менеджерлерін дайындау жүйесін жетілдіруді ғылыми-практикалық негіздеу.

Зерттеудің ғылыми болжамы: *Егер* Қазақстанның білім беру саласында басқарушы мамандарды дайындау жүйесіне салыстырмалы талдау негізінде жасалынған білім беру менеджерлерін дайындаудың құрылымдық-үдерістік моделі енгізілсе, *онда* дайындау сапасы көтеріледі, *өйткені* оның тиімділігі ғылыми-практикалық негізделген және оқу-әдістемелік жағынан қамтамасыз етілген жаңа білім беру бағдарламаларын енгізуді қарастырады.

Зерттеу міндеттері:

1) «білім беру менеджменті» және «білім беру менеджері» ұғымдарына ғылыми шолу жасап, өзіндік анықтама беру;

2) білім беру менеджерлерін дайындау жүйесін зерттеуге қажетті әдіснамалық тұғырларды негіздеу;

3) салыстырмалы талдаудың негізінде білім беру менеджерлерін дайындаудың құрылымдық-үдерістік моделін әзірлеу;

4) Қазақстан мен Литвадағы білім беру менеджерлерін дайындаудың білім беру бағдарламаларына салыстырмалы талдау жасау;

5) білім беру бағдарламасын жетілдіріп қолданысқа енгізу;

6) жоғары оқу орнының білім беру үдерісінде білім беру менеджерлерін дайындаудың жетілдірген жүйесінің табысты қызмет жасауын қамтамасыз ететін ұйымдастырушылық-педагогикалық шарттарды жасап, жүзеге асыру.

Зерттеу әдістері.

1) *Салыстырмалы талдау:* Отандық және шетелдік тәжірибедегі білім беру менеджерлерін дайындау жүйесі. Салыстырмалы талдау білім беру

менеджерлерін дайындау жүйесінің заңнамалық базасы мен нормативті құжаттарын талдау; құрылымы және білім беру бағдарламаларын; білім беру бағдарламаларындағы пәндер мазмұнын; оқыту үдерісін ұйымдастыру ерекшеліктерін талдау сияқты салыстырмалы зерттеу параметрлеріне негізделді.

2) *Дерек көздерін талдау*, заңнамалық құжаттарды, мерзімді баспасөз материалдарын, ғылыми-әдістемелік әдебиеттерді теориялық талдау, сондай-ақ ғаламдық Интернет желісінде жарияланған материалдарды зерделеу және өңдеу.

3) *Үлгілеу әдісі* барысында білім беру менеджерлерін дайындаудың мақсаттық, ұйымдастырушылық-педагогикалық, мазмұндық-әрекеттік, жобалық-әдістемелік және нәтижелік-рефлексивтік компоненттерді *құрылымдық-үдерістік моделін жасауға* пайдаланылды.

4) *Сауалнама әдісі* мектеп директорларының міндеттерінің маңыздылығы және олардың білім мен дағдыларға қажеттіліктері туралы сауалнама 29 сұрақты қамтитын қағаз форматта алынды. Қазақстанның әр облысынан 104 мектеп директоры қатысқан сауалнаманың нәтижелеріне сапалық өңдеу жүргізілді.

5) *Сараптамалық сауалнама* елдегі білім беру менеджерлерін дайындау ерекшеліктері; дайындық мазмұнын жобалау, басымдықтары; қиындықтар мен келешегі мәселелерін топшылайтын 12 сұрақтан құрылды. Эксперттік сауалнамаға Қазақстан Республикасынан 6, Литвадан 5, Ресей Федерациясынан 4 сарапшы қатысты.

Қойылған міндеттерді шешу барысында алынған зерттеудің негізгі нәтижелері **бойынша қорғауға ұсынылатын қағидалар:**

1. Болашақта бәсекеге қабілетті білім беру менеджерлерін дайындаудың жаңаша жүйесін жасау үшін «білім берудегі менеджмент» және «білім берудегі менеджер» ұғымдарының құрылымы мен мазмұны тұжырымдалды:

Білім берудегі менеджмент – адам ресурстарын ғылыми негізде басқару, экономикалық, қаржылық жағдайлар, ұйым жұмысының тиімділігін жоғарылату мақсатында ұйымдастыру заңдылықтарын, жалпы және кәсіптік білім беру жүйесін жаңғырту жағдайында білім беру ұйымдары мен олардың бөлімшелерін басқарудың теориясы мен практикасы саласындағы құзыреттілігін қалыптастыру, басқару іс-әрекетін оңтайлы объективті нәтижеге бағыттайтын басқару ғылымының арнайы бір саласы.

Білім беру менеджері – білім беруді басқару саласында арнайы кәсіби деңгейде жетілген, ғылыми және теориялық білімге сүйеніп, білім беру ұйымдарының жүйесінің ерекшеліктерін ескере отырып, ұйымның дамуына және бәсекелестігін қамтамасыз етуге бағытталған басқару іс-әрекетін жүзеге асыратын маман.

2. Білім беру менеджерлерін дайындау мәселесін зерттеудегі әдіснамалық тұғырлардың өзара байланысы мен иерархиясы негізделді. Білім беруді басқару әлеуметтік-мәдени құбылыс ретінде педагогикалық жүйенің бір бөлігі екендігін ескере отырып, *жүйелік тұғырдың*, мәдени негізде білім беру менеджерінің адами сапаларын пайымдауға қажет *мәдени танымдық*

тұғырдың, әлеуметтік тәжірибедегі ұрпақтан ұрпаққа берілетін негізгі құндылықтарды талдайтын *аксиологиялық тұғырдың*, білім беру менеджерінің кәсіби құзыретті маман ретінде қалыптасуын зерделеу үшін *құзыреттілік тұғырдың* әлеуеті мен үйлесімді өзара байланысы көрсетілді. Білім беру менеджерлерін дайындау жүйесін құрудың басқару теориясы, салыстырмалы педагогика, кәсіби даярлау, менеджмент пен педагогикалық менеджмент және білім берудегі басқарушылық іс-әрекет теорияларын қамтитын психологиялық-педагогикалық негіздер айқындалды.

3. Білім беру менеджерлерін дайындау жүйесін салыстырмалы талдаудың теориясы мен практикасы негізінде болашақ менеджерлерді дайындау жүйесінің моделі жасалынды. Модель *мақсаттық, ұйымдастыру-педагогикалық, мазмұндық-әрекеттік, жобалық-әдістемелік және нәтижелік-рефлексивтік компоненттерді* қамтиды.

Мақсатты компонент ЖОО-да білім беру менеджерін дайындауды жетілдіру және маманның басқару әрекетін қалыптастыру міндеттерін, *ұйымдастырушылық-педагогикалық компонент* әмбебап және арнайы атты екі құрамдас бөліктен тұратындықтан, білім беру менеджерлерін дайындаудың кәсіптік даярлыққа бағытталған, *мазмұнды-әрекеттік компонент* педагогика, психология, экономика, бойынша білім көлемін меңгеруге бағытталған және білім алушыларға басқару әрекеті саласында теориялық және практикалық дағдыларды меңгертетін олардың пәндік дайындығының мазмұнын құрайтын қосалқы жүйені, *жобалау-әдістемелік компонент* оқыту үдерісін, жобалау ерекшеліктерін және білім алушылардың оқу әрекетін ұйымдастыру кезеңдерін, *нәтижелік-рефлексивтік компонент* – болашақ білім беру менеджерлерінің құзыреттілігі жиынтығы түріндегі күтілетін нәтижелерді қамтиды.

Құрастылған модель болашақ білім беру менеджерлерін дайындауда белгіленген мақсат пен олардың басқару құзыреттілігін қалыптастыруды жүзеге асыратын нәтижені көрсетеді.

4. Қазақстан мен Литвадағы білім беру менеджерлерін дайындау жүйесін салыстыру параметрлері ретінде: білім беру менеджерлерін дайындау жүйесінің заңнамалық базасы; құрылымы және білім беру бағдарламалары; білім беру бағдарламаларындағы пәндер мазмұны; оқыту үдерісін ұйымдастыру ерекшеліктері; басымдықтар, ұстанымдары және білім беру менеджерлерін дайындау жүйесінің моделі; оқу-әдістемелік қамтамасыз етілуі – салыстырмалы талданып, ұйымдастырушылық-педагогикалық шарттары жүзеге асырылып, тәжірибеге негізілді.

5) Қазақстан мен Литвадағы білім беру менеджерлерін дайындау бағдарламаларын салыстырмалы талдау негізінде «7M01105–Педагогика. Білім берудегі менеджмент» білім беру бағдарламасы жасалып, қолданысқа енгізілді. Бағдарламаның мақсаты – білім беру жүйесінің ішкі және сыртқы мүмкіндіктерін талдауға және білім беру стейкхолдерлерінің әлеуетті қажеттіліктерін анықтауға, білім берудің әртүрлі салаларында жобаны жүргізудің саяси және экономикалық мүмкіндіктері мен тәуекелдерін бағалауға, Стратегиялық жоспарлау, бағдарламаларды моделдеу,

бағдарламаға инвестициялардың тиімділігін бағалау мақсатында басшылыққа қажетті деректерді ұсынуға, бағдарлама сапасына мониторинг жүргізуге қабілетті мамандарды дайындау. Бағдарлама негізінде қазіргі таңда 13 магистрант білім алууда.

6. Білім беру менеджерлерін дайындау жүйесін жетілдірудің келесідей ұйымдастырушылық-педагогикалық шарттары дәлелденді:

- білім беру менеджерлерін дайындау жүйесінде мотивациялық қолдаудың немесе мотивациялық бағдардың болуы;

- білім алушылар мен тыңдаушыларда құндылықтар мен құндылық бағдарлардың, практикалық және креативті бағдарлардың кіріктірілуі;

- оқыту мазмұнының тәжірибеге бағытталып жобалануы;

- басқарушылық құзыреттілікті тиімді игеруге ықпал ететін өзіндік жобалау мен өзін-өзі жетілдіруді ұйымдастыруы;

- болашақ маманның жеке сапаларының дамуын қамтамасыз ететін білім беру ортасының шығармашылық компонентінің болуы және дамуға ынталандыратын тұлғаға бағытталған үдеріс ретінде оқытудың тәрбиелік ортасының болуы;

- білім беру үдерісіне бейімделу, жаһандану, интерактивтілік, күрделілік, педагогикалық мақсаттылық идеяларын енгізу арқылы білім беру менеджерлері үшін оқыту жүйесінің үздіксіздігі мен тұтастығын қамтамасыз етуі.

Жоғары оқу орнындағы білім беру үдерісінде білім беру менеджерлерін дайындау жүйесінің табысты қызмет жасауын қамтамасыз ететін ұйымдастырушылық-педагогикалық шарттар түзіліп, білім беру менеджерлерін дайындау жүйесі салыстырмалы талдау негізінде ғылыми-педагогикалық және кәсіби білім беру бағдарламалары жасалып, олардың тиімділігі тәжірибелік-педагогикалық жұмыс барысында дәлелденді.

Зерттеудің ғылыми жаңалығы

1) «білім беру менеджменті» мен «білім беру менеджері» ұғымына ғылыми шолу жасалынып, өзіндік анықтама берілді;

2) білім беру менеджерлерін дайындау жүйесін жетілдіруге қажетті әдіснамалық тұғырлар негізделді;

3) білім беру менеджерлерін дайындау жүйесін салыстырмалы талдаудың негізінде білім беру менеджерлерін дайындаудың құрылымдық-үдерістік моделі құрастырылды;

4) Қазақстан мен Литвадағы білім беру менеджерлерін дайындау бағдарламаларына салыстырмалы талдау жасалды;

5) «7M01105-Педагогика. Білім берудегі менеджмент» білім беру бағдарламасы дайындалып, ҚРБЖФМ Жоғары білім беруді басқарудың ортақ жүйесінде сараптамадан өтіп, білім беру жүйесінде қолданысқа енгізілді; зерттеу нәтижелері негізінді білім беру бағдарламасына авторлық куәлік алынып, дәлелденді.

6) жоғары оқу орнының білім беру үдерісінде білім беру менеджерлерін дайындаудың жетілдірген жүйесінің табысты қызмет жасауын қамтамасыз

ететін ұйымдастырушылық-педагогикалық шарттары жасалып, жүзеге асырылды.

Зерттеудің тәжірибелік маңыздылығы.

- Қазақстанның білім беру менеджерлерін дайындау жүйесін жетілдіруде;

- білім берудегі менеджмент мамандығы бойынша элективті арнайы курстар мен жеке дәрістер әзірлеуде;

- білім алушылардың білім берудегі менеджмент және салыстырмалы педагогика салалары бойынша ғылыми-зерттеу жұмыстарын орындауда;

- білім бағдарламаларын дайындап жүзеге асыру барысында;

- білім беру саласы басшыларының біліктіліктерін арттыру жүйесінің жұмыстары жетілдіруде;

- «7M01101 – Педагогика және психология», «7M01105 – Педагогика.

Білім берудегі менеджмент» білім беру бағдарламалары негізінде білім беру саласының басшы кадрлары дайындауда.

Зерттеу жұмысының мемлекеттік бағдарламалар мен заңнамаларға сәйкестігі.

Зерттеу өзара байланысты «Қазақстан–2050» Стратегиясы: қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты, Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңына, «Педагог мәртебесі туралы» заңға, білім берудің барлық деңгейінің мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттарына, «Педагогтің кәсіби стандарты» және т.б. мемлекеттік бағдарламалар мен заңнамаларға сәйкес негізделді.

Зерттеу жариялануы мен мақұлданыуы.

Диссертацияның негізгі ережелері, теориялық және практикалық нәтижелері халықаралық ғылыми-практикалық конференцияларда баяндалды, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің педагогика және білім беру менеджменті кафедрасының отырысында қаралып, бекітілді.

Зерттеу жұмысының басты нәтижелері 10 ғылыми мақалада жарияланды: Scopus мәліметтер базасында 3 мақала, шетелдік халықаралық конференциялар жинағында 3 мақала, Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі Білім және ғылым саласындағы бақылау комитеті (БҒСБК) ұсынған тізімге енетін журналдарда 3 мақала, 1 оқу құралында жарияланған.